

Дослідник білоруської міфології В.Коваль наголошує, що "ідал Мокашы размяшчаўся ў пантэоне побач з ідалам галоўнага язычніцкага бога – Перуна, чым падкрэслівалася значнасць гэтай багіні ў язычніцтве" [1, с. 106]. Мокоші в східнослов'янській культурній традиції визначено п'ятницю. Міфолог В.Коваль зазначає, що ім'я жіночого божества етимологічно пов'язано з лексемами "мокрий", "мокнути", а тому опосередковано має зв'язок зі стихією води [1, с. 106].

Таким чином, трактування давньоязичницького слов'янського пантеону в сучасній науковій думці східних слов'ян позначене в цілому однаковими тенденціями. Наукові пошуки вчених збагачують загальну картину розуміння духовної культури всіх східнослов'янських націй.

Література

1. Коваль У.І. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы: Даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі. – Гомель: Беларускае Агенцтва навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, 1995. – 180 с.
2. Мифологический словарь / Гл. ред. Е.М.Мелетинский. – М.: Советская энциклопедия, 1991. – 736 с.
3. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. – К.: Укр. письменник, 1993. – 63 с.

В.М.Пащенко

Визначальні особливості керованого та усвідомленого оволодіння фонетикою та фонологією у вищому навчальному закладі

Навчальна дисципліна є своєрідною проекцією наукових знань. Фонетика та фонологія як розділи мовознавства у вищій школі пройшли складний шлях упровадження наукових знань у площину освіти, оскільки питання вивчення цих галузей є не лише дидактичним, але й філософським, культурологічним.

Цікаві уточнення визначальних особливостей викладання та учіння у сфері лінгводидактики пропонували Ф.С.Арват, С.І.Архангельський, Б.В.Беляєв, В.П.Беспалько, В.О.Виноградов, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперин, І.І.Ільєсов, О.О.Леонт'єв, І.В.Малафійк, В.Л.Скалкін, Л.П.Федоренко та ін.

Усі вчені визнають суб'єктивні функції викладача та студента у макроструктурі процесу та діяльності навчання. І.І. Ільєсов однією з

таких особливостей визначав керовану взаємодію. З огляду на це, учіння як діяльність студента "характеризується наявністю керування пізнавальними процесами діяльності з об'єктами, яке полягає не лише в певній організації дійсності, але й у способах діяльності щодо цієї дійсності" [2, с. 32].

Викладання як діяльність викладача полягає в забезпеченні керування діяльністю учіння відповідно до пізнавальних потреб студента і мети навчання – оволодіння мовою.

Поняття оволодіння мовою і вивчення мови об'єднуються як позначення процесів, які мають у результаті продукт – засвоєння та вивчення. А тому оволодіння фонетикою та фонологією веде до володіння цими розділами мовознавства, яке, у свою чергу, охоплює і знання, і користування звуковими сегментними і суперсегментними одиницями, і координування їх одна з одною, і їх модифікації та альтернативі, і їх семантичну організацію. Крім того, оволодіння фонетикою та фонологією і є формою розвитку особистості.

В останні десятиліття інтерес до вивчення звукової будови мови значно зріс, збільшився і обсяг інформації про організацію звукової матерії мови, що створює умови для її систематичного опису.

Вивчення особливостей звукового оформлення різних одиниць мови – морфем, слів, речень – неможливе без знання властивостей звукової матерії мови. Вивчення звукової системи мови допомагає не тільки пояснити зміни, що відбулися й відбуваються в мові, а й певною мірою визначити можливі шляхи її розвитку.

Мовознавці вивчають фонетику і фонологію української мови як з метою теоретичного осмислення активних мовних процесів, так і з метою вироблення більш досконалих методів викладання української мови.

Звукову будову мови досліджують сьогодні не тільки мовознавці. Так, фізіологи й психологи працюють над звуковою будовою мови, прагнучи пояснити складну роботу мозку, яка дає можливість людині (яка говорить і яка сприймає мовлення) користуватися таким досконалим засобом спілкування, яким є звукове (живе) мовлення.

Фізики-акустики, інженери-зв'язківці аналізують звуки мови для того, щоб пересилати їх каналами зв'язку (телефон, радіо тощо).

Математики, кібернетики також досліджують звукове мовлення з метою строгого і логічного опису тих процесів, які виявляються в результаті користування мовою. Розв'язання цього завдання необхідне для забезпечення спілкування людини з машиною (комп'ютером) за допомогою звукового мовлення.

Фонетику і фонологію студенти філологічного факультету вивчають у другому семестрі на I курсі. Засвоєння виступає цілком керованим процесом, контрольованим. Але, з нашої точки зору, проблема повного засвоєння багато в чому залежить від умов, які створено у навчанні, щоб дати можливість студентам опанувати матеріал з фонетики та фонології. Ми помічаємо, що більшість студентів досягають посередніх результатів у навчанні, якщо його педагогічні умови однакові для всіх. Але якщо ці умови оптимізувати залежно від рівня здібностей, шкільної підготовки студентів, то досягнути високих результатів мають можливість усі. Керування засвоєнням фактично полягає у створенні диференційованих умов відповідно до потенційних можливостей студентів засвоювати, а також у спрямуванні всієї навчально-пізнавальної діяльності на кінцевий результат.

Керування оволодінням фонетикою та фонологією у вищому навчальному закладі оптимально здійснюється, якщо і викладач, і студенти адекватно оцінюють ступінь засвоєння знань та розвитку навичок, знають, як відбувається засвоєння основних понять і категорій фонетики, фонології; осмислення основних правил фонетичного складоподілу і автоматизація дій із звуковими одиницями у практичному аспекті: оволодіння фонетичною та фонологічною системами української мови, вироблення вмій і навичок розрізнення понять "фонема" і "звук", вивчення класифікації голосних і приголосних фонем, вироблення умій і навичок практичного аналізу звукових видозмін у системі вокалізму та консонантизму сучасної української літературної мови, розкриття історичних фактів у виникненні альтернатив, вироблення вмій здійснювати фонетичний складоподіл, формування навичок фонетичного та фонематичного аналізів слова, тексту, закріплення мовних навичок конструювання фонетично довершеного тексту, оволодіння навичками фонетичного коментування.

Керування у навчальному процесі пов'язане із розв'язанням кількох важливих завдань: визначенням об'єктів керування, прийняттям рішень щодо застосування способів і прийомів, виконанням прийнятих рішень. Отже, кероване оволодіння означає діяльність під керівництвом викладача або навчальної системи (методичної програми, комп'ютерної програми). Воно має забезпечувати усвідомлену практичну діяльність.

Методичні види керування визначаються за різними параметрами. За участю викладача, види такого керування можна поділити на три рівні:

- рівень повного ("жорсткого") керування, на якому завдання визначають вибір і використання конкретних мовних засобів;

- рівень часткового керування, на якому відсутня модель комунікативної ситуації;

- рівень мінімального керування, на якому завдання лише окреслюють сферу можливого застосування мовних засобів, але вибір їх визначається самими студентами [4, с. 129–130].

Керування може бути розімкненим і замкненим [1, с. 122]. Так, нові для студента операції визначення явищ модифікації у систему вокалізму та консонантизму, аргументації історичних чергувань, простеження фонетичного складоподілу вимагають розімкненого керування, бо помилки, яких студенти припускаються під час коментування, можуть просто виправлятися викладачем без пояснення причин їх появи. У цьому випадку керування здійснюється лише викладачем. Цілісне замкнене керування передбачає відстеження основних етапів засвоєння і виявлення недоліків, спільну корекцію процесу оволодіння фонетикою та фонологією. Найпростішими формами такого керування є опитування, з'ясування повторюваності помилок, виконання додаткових вправ.

Основними комунікативними характеристиками керування у вищому навчальному закладі є задана послідовність навчального матеріалу та забезпечення зворотного зв'язку у спілкуванні викладача і студентів.

Але успішність керованого оволодіння фонетикою та фонологією багато в чому залежить від усвідомлення мети та засобів її досягнення.

Усвідомлена розумова діяльність є метою керованого навчання. Усвідомленість ми розуміємо передовсім як з'ясування мети дії чи операції і прийняття рішень відповідно до неї [3, с. 158].

Навчання української мови у вищій школі – це розвиток пізнавальної діяльності студентів за принципом усвідомленості, яка характеризує не лише зміст навчання, а й діяльність з організації цього процесу. Якщо розуміти навчально-пізнавальну діяльність як керовану та усвідомлену, то в ній визначають два ступені усвідомленості. Перший ступінь – використання для аргументації вибору дії інформації з дисципліни, що вивчається (студент добирає правильні приклади слів із процесами акомодатії у системі голосних і приголосних, асиміляції, дисиміляції, спрощення, бо він знає звукові модифікації). Другий ступінь усвідомленості констатується тоді, коли для вибору дії залучаються знання з інших дисциплін. Наприклад, студент з'ясовує акустичні ознаки звука, для цього потрібні знання не лише з мовознавства, але й фізики.

Уявлення про ступені усвідомленості дає можливість викладачеві заздалегідь передбачати потенціал засвоєння у визначенні змісту навчання.

Вивчення фонетики і фонології – це не лише вивчення звуків та фонем, але поглиблення знань про сутність видозмін, альтернацій, фонетичного складоподілу, фонетичного та фонематичного аналізів слів, текстів.

Знання, які отримали студенти, можуть прислужитися їм у майбутньому в таких формах діяльності:

- вдосконалення своєї професійної підготовки, пошуку необхідної фахової інформації;
- застосування знань у розв'язанні пізнавальних та практичних завдань;
- передавання знань іншим;
- використання знань у формах іншої діяльності.

Але слід пам'ятати, що набуті знання з фонетики та фонології, не вбудовані в загальну структуру знань особистості, зовсім не повторювані під час вивчення словотвірних процесів, проблем морфології, синтаксису, імовірно, дуже швидко будуть забуті, бо непов'язаний ряд фактів дуже погано утримується в пам'яті.

Щоправда, часто, засвоюючи лише мовні правила, студенти звикли бачити лише формальний бік мови, не застосовуючи її як засіб спілкування, який чуттєво переживається, а не лише осмислюється.

Отже, усвідомлена діяльність є цілеспрямованою діяльністю: актуально усвідомлюється те, що стає предметом цілеспрямованої активності студента, що посідає структурне місце мети внутрішньої або зовнішньої дії в системі навчально-пізнавальної діяльності. Лише той викладач, який здатний зробити процес вивчення фонетики і фонології фактом індивідуальної свідомості суб'єкта навчання – студента, зможе розкрити багатство та цінність цих розділів мовознавства. І тоді навчання фонетики та фонології не буде обмежуватися тільки пізнанням особливостей звукової будови української мови, а буде цікавим і тривалим процесом виховання і вдосконалення мовної особистості й, можливо, пошуком власного шляху наукової і навчальної діяльності.

Література

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М., 1989. – 192 с.
2. Ильясов И.И. Структура процесса учения. – М., 1986. – 199 с.
3. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – 3-е изд. – М., 2003. – 287 с.
4. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Под ред. В.А.Бухбиндера, Г.А.Китайгородской. – К., 1988. – 340 с.